

СОЦІОНОРМАТИВНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ: НЕОБХІДНІСТЬ СИСТЕМНОГО ОСМИСЛЕННЯ

У запропонованій статті автор на загальнотеоретичному рівні піднімає проблему системного осмислення ціннісно-нормативних засад сучасної соціальної політики на правовому, моральному та релігійному рівнях. За основу дослідження береться теза про обмеженість суто правових та супроводжуючих їх організаційних заходів впливу на відповідні суспільні відносини у соціальній сфері. У результаті дослідження автор робить висновок, що ефективна реалізація соціальної політики залежить не стільки від наявності навіть досконаlih законів, скільки від морального клімату всього державно організованого суспільства, переважна більшість структурних елементів якого у тій чи іншій мірі задіяні у процес такої реалізації.

Ключові слова: соціальна політика, право, мораль, релігія, держава, індивід, обов'язок, права і свободи людини.

Сунегин С.А. Соционормативные начала социальной политики: необходимость системного осмысления

В предлагаемой статье автор на общетеоретическом уровне поднимает проблему системного рассмотрения ценностно-нормативных начал современной социальной политики на правовом, моральном и религиозном уровнях. За основу исследования берётся тезис об ограниченности только правовых и сопровождающих их организационных мер влияния на общественные отношения в социальной сфере. В результате исследования автор делает вывод, что эффективная реализация социальной политики зависит не столько от наличия даже совершенных законов, сколько от морального (нравственного) климата всего государственно органи-

зованного общества, преимущественное большинство структурных элементов которого в той или иной степени задействованы в процесс такой реализации.

Ключевые слова: социальная политика, право, мораль, религия, государство, индивид, обязанность, права и свободы человека

Sunegin Sergii. Socio-and-normative bases of social policy: the need for a system understanding

In this article the author on the general theoretical level raises the problem of understanding a system of value-normative foundations of modern social policy on legal, moral and religious levels. As the basis of the research is taken thesis about limitation strictly legal and accompanying organizational measures related to public relations in social sphere. As a result the author concludes that the effective implementation of social policy depends not only on the presence of even a perfect law, but on the moral climate of all public organized society, the vast majority of structural elements of which in one way or another involved in this process of such implementation.

Key words: social policy, law, morality, religion, state, individual, duty, human rights and freedoms.

Будь-яке суспільство та здійснювана в його межах політика у відповідній сфері або галузі суспільного життя завжди реалізується на основі визначених нормативних засад. Основу таких нормативних засад в сучасних умовах складає, безумовно, право як система формально визначених правил поведінки, що регулюють різноманітні суспільні відносини. Не є винятком з цього правила і здійснювана державою та іншими визначеними суб'єктами соціальна політика, яка спрямована на поліпшення якості життя громадян шляхом впливу на такі життєво необхідні сфери суспільного життя, як освіта, охорона здоров'я, житло, соціальне страхування тощо. Адже на теперішній час саме на систему права покладається найбільший «тягар» регулювання соціальної сфери життя суспільства

і саме на удосконалення правового регулювання даної сфери спрямовані основні очікування та сподівання громадян.

Втім, незважаючи на те, що право виконує на сьогодні роль основного регулятора суспільних відносин, його реальна ефективність фактично відсутня, що пов'язано з низкою об'єктивних (наприклад, повсюдне домінування споживчого способу життя і світогляду) і суб'єктивних причин (наприклад, небажання індивідів поступатися власними матеріальними інтересами для забезпечення суспільного розвитку), які тісно взаємопов'язані. Зазначене особливо проявляється на рівні формування та реалізації вітчизняної соціальної політики, яку потрібно досліджувати у контексті тих глобальних змін і викликів, від яких без перебільшення залежить загальнолюдська безпека (наприклад, посилення соціальної нерівності у світовому масштабі, поглиблення соціального відторгнення, поширення тероризму тощо).

Питання формування та здійснення соціальної політики в державі вже були предметом розгляду багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких потрібно, зокрема, назвати: Є. Борщук, Н. Добрева, Т. Корецька, Е. Лібанова, Г. Мальцев, Н. Пархоменко, Н. Оніщенко, А. Поляков, А. Сіленко, В. Скуратівський тощо. Водночас, сучасні складні та суперечливі соціальні реалії розвитку України та світового співтовариства, посилення процесу атомізації суспільства тощо, вимагають переосмислення насамперед філософських та загальнотеоретичних підходів до розуміння основних засад соціальної політики.

Слід насамперед зазначити, що у вітчизняній науковій літературі можна знайти різні визначення поняття «соціальна політика». Зокрема, А. Сіленко під соціальною політикою розуміє «систему взаємодії державної влади, що постійно оновлюється, недержавних структур, самої особистості щодо життєзабезпечення та розвитку людини»¹. В. Скуратівський, О. Палій та Е. Лібанова визначають соціальну політику як «систему цілеспрямованої діяльності суб'єктів соціально-політичного життя, сукупність принципів, норм, правил, рішень, дій, спрямованих на забезпечення ефективного, оптималь-

ного функціонування та розвитку процесів соціального буття»². На думку А. Крупнікі, соціальна політика – це «комплекс заходів, що здійснюються державними інститутами та недержавними суб'єктами з метою виявлення, задоволення та узгодження потреб та інтересів громадян, соціальних груп, територіальних громад»³.

Стратегічною метою соціальної політики держави є створення сприятливого соціального клімату і соціальної згоди на основі збалансування різних соціальних інтересів за допомогою механізмів, що забезпечують задоволення основних життєвих потреб населення і зростання якості життя всіх громадян. Соціальна політика впливає на процеси відтворення робочої сили, підвищення продуктивності праці, освітнього і кваліфікаційного рівня трудових ресурсів, на рівень науково-технічного розвитку продуктивних сил, на культурне і духовне життя суспільства. Це система взаємовідносин основних елементів соціальної структури суспільства з приводу збереження та зміни соціальної поведінки населення загалом і утворюючих його класів, верств, спільнот. Соціальна політика включає в себе найважливіші соціальні інститути освіти і науки, культури й мистецтва, соціального захисту та зайнятості тощо⁴.

Отже, можемо попередньо підсумувати, що сутність здійснюваної державою соціальної політики можна узагальнено визначити як діяльність держави щодо створення найбільш сприятливих умов для всебічного розвитку кожної особистості та забезпечення благополуччя всього суспільства у різних сферах та галузях суспільного життя. У зв'язку з цим, не можна не помітити певну обмеженість суто правових та супроводжуючих їх організаційних заходів впливу на відповідні суспільні відносини у соціальній сфері. При цьому така обмеженість права та пов'язаного з його реалізацією організаційного впливу, зокрема, на такі складові соціальної сфери суспільного життя, як зайнятість населення, охорона здоров'я, житлове, транспортне, освітнє та інше забезпечення повсякденної нормальної діяльності індивідів, має насамперед об'єктивний характер, наявність якого не залежить від волі і свідомості громадян, а випливає з необхідно існуючих та постійних взаємозв'язків між різноманіт-

ними явищами реального світу, у тому числі на рівні елементів складної системи соціальної регуляції поведінки людей.

Таким чином, у вказаному контексті потрібно замислитися над такими питаннями: чи обмежується нормативний вплив на соціальну політику лише правовими межами? Чи може ефективна соціальна політика засновуватися лише на правових приписах; чи не потребує вона регулятивного і охоронного впливу інших складових соціального регулювання в цілому?

Цілком очевидно, що будь-яке суспільство функціонує на основі певної історично обумовленої «культурної матриці», ціннісно-нормативні елементи якої глибоко вкорінені у свідомості та навіть підсвідомості індивідів, які його утворюють. Вказану «культурну матрицю» можна визначити як систему найважливіших ціннісних установок, якими керується суспільство або переважна більшість його членів при здійсненні відповідної діяльності та які закладаються у зміст відповідних соціальних норм або у відповідності до яких їм надають певного тлумачення. У процесі історичного розвитку «культурна матриця» кожного суспільства зазнає відповідних змін, які проявляються у поступовому телеологічно обґрунтованому зміщенні одних ціннісних установок на інші. При цьому таке зміщення не обов'язково означає руйнування, а отже, втрату або зникнення певних понять, категорій, смислових конструкцій тощо, а передбачає здебільшого змістовну зміну дискурсивного поля, в межах якого, наприклад, традиційно тлумачилися певні соціальні явища.

Таким чином, основу будь-якої «культурної матриці» складають певні цінності, які є найважливішими в межах конкретного суспільства або одночасно декількох суспільств та які визначають відповідні їм напрями розвитку сфер та галузей соціального життя, навіть якщо вони повністю не усвідомлюються окремими індивідами. Між цими найважливішими цінностями «культурної матриці» мають місце різноманітні взаємозв'язки як вертикального (ієрархічного, субординаційного), так і горизонтального (координаційного) характеру. Водночас, ієрархічні взаємозв'язки є первинними, оскільки саме вони складають стрижень певної системи цінностей та забезпечують коор-

динаційну взаємодію між її елементами. З цього приводу слід підтримати думку А. Полякова, який справедливо зазначає, що «будь-яка система цінностей конкретного суспільства представляє собою ієрархію. Однак визначити дану ієрархію апіорі (поза досвідом) неможливо. Вона визначається апостеріорі (виводиться з досвіду, через акти інтуїтивної переваги)»⁵. Розвиваючи вказану думку, потрібно зауважити, що неможливість апіорного пізнання ієрархії соціальних цінностей не означає відсутності їх об'єктивного виміру, що відповідає заданим закономірностям прогресивного соціального і природного розвитку та є здатним забезпечити його постійне відтворення в майбутньому. На думку автора, проблема в даному випадку полягає у суб'єктивному чиннику, у неможливості або небажанні суб'єктів соціальної комунікації (громадян, індивідів) пізнати об'єктивний вимір ієрархії цінностей в силу різноманітних причин.

Оскільки цінності представляють собою певну ієрархію, можна стверджувати, що завжди існує певна найвища цінність, яка фактично являє собою ідеальну мету, на досягнення якої повинна бути спрямована будь-яка людська діяльність. Така найвища цінність «культурної матриці» не обов'язково є формально закріпленою у визначених нормативних джерелах, проте її наявність завжди можна вивести з системного аналізу оточуючої багатоманітної соціальної дійсності.

У вказаному контексті вважаємо за доцільне звернутися до творчої спадщини одного з найвідоміших соціологів ХХ століття П. Сорокіна, який писав: «будь-яка культура не є лише конгломератом різноманітних явищ, співіснуючих, але жодним чином не взаємопов'язаних між собою, а являє собою єдність, або індивідуальність, всі складові частини якої пронизані одним основоположним принципом та виражають одну і найголовнішу цінність. Домінуючі риси мистецтв і науки такої єдиної культури, її філософії та релігії, етики і права, її основних форм соціальної, економічної та політичної організації, більшої частини її нравів та звичаїв, її образу життя і мислення (менталітету) – всі вони по-своєму виражають її основоположний принцип, її головну цінність. Саме цінність слугує основою і фундаментом будь-якої культури. З цієї

причини найважливіші складові частини такої інтегрованої культури також найчастіше є взаємозалежними: зміна однієї з них неминуче призведе до подібної трансформації іншу»⁶.

Продовжуючи розмірковувати над даною проблематикою, слід відмітити, що основні ціннісно-нормативні засади, які формують зміст «культурної матриці», не обмежуються лише правом, а об'єктивно включають в себе елементи двох інших тісно взаємопов'язаних між собою нормативно-регулятивних систем – моралі та релігії. І якщо право та формалізовані у його зовнішніх формах цінності, у тому числі моральні, орієнтують будь-яку соціальну діяльність переважно на досягнення утилітарного (корисного) результату незалежно від його об'єктивного морального «забарвлення», то цінності традиційної моралі, а тим більше релігії, спрямовані на досягнення суб'єктами соціальної діяльності вищого добра і блага (ідеалу), на реалізацію ним сенсу свого життя та його призначення. Більше того, як слушно зазначається у науковій літературі, «релігійні вірування, звичаї, традиції та звички значно міцніше утримуються в індивідуальній свідомості людей та впливають на їх поведінку майже синхронно, тоді як для засвоєння та дії фрагментарно складених законодавчих норм вимагається достатньо тривалий час, особливо якщо норми закону не повністю узгоджуються з нормами традиційної релігії, моралі, національних звичаїв, або культурно-економічними умовами буття певного народу. Все це пояснюється суттєвим впливом людських почуттів, переживань та емоцій на формування векторів і масштабів правосвідомості та повсякденної поведінки людей, на соціально-психологічні механізми їх самоконтролю, саморегуляції та образ їх повсякденного життя»⁷.

З цього випливає, що звернення до сучасного розуміння соціальної політики, орієнтованої на створення національної моделі добробуту громадян шляхом застосування саме правових засобів впливу на її складові, об'єктивно вимагає концентрації певної уваги також на моральному аспекті даної проблеми.

Річ у тім, що різноманітні питання, пов'язані з соціальним забезпеченням громадян у широкому розумінні даного поняття, у

будь-якому випадку перебувають в межах таких моральних понять, як доброта, любов, милосердя, співчуття та взаємна підтримка. Вказані фундаментальні явища та одночасно людські якості, витoki та смисл яких найповніше розкривається у релігійному вченні, передбачають подолання замкненості буття людини в самому собі і, поряд з цим, символізують своєрідний акт її входження у суб'єктивний світ іншої особистості. В умовах сучасного секуляризованого демократичного світу з притаманною для нього світською моделлю суспільно-державного устрою та орієнтацією лише на раціональний правовий вплив на суспільні відносини зазначені моральні поняття поступово втрачають свої справжні витoki, глибоко вкорінені в християнських уявленнях народної самосвідомості. Вказані уявлення умовно можна узагальнено представити у вигляді наступної формули: справжня доброта є властивою лише тій людині, яка у відносинах з іншими може поставити себе на їх місце, «зануритися» у особливості його соціального статусу, у зміст тих проблем і переживань, які вони відчують. Право як нормативна система об'єктивно не може досягнути глибинний зміст зазначених моральних явищ, що, серед іншого, пов'язано з більш пізнім у порівнянні з мораллю історичним періодом його формування та розвитку.

У заявленому контексті слід підтримати думку Г. Мальцева, згідно з якою всі моральні явища та людські якості не були видумані та штучно привнесені у людські взаємовідносини, а увійшли в релігійне вчення з древніх нравів та звичаїв родового і сімейного життя. Саме в релігії вони отримали найвищу духовну санкцію, концентрованим виразом якої у християнстві є заповідь любові до ближнього⁸. При цьому потрібно наголосити, що поняття «любов» вводить в оману, якщо акцентувати увагу лише на його чуттєвому аспекті, оскільки її сутність закладається в «умонастрої, інтенції, вчинку». У даному випадку мова йде про «внутрішню близькість до іншої людини», що проявляється у своєрідній «поруці за неї власною особистістю як за самого себе»⁹.

Важливо зауважити, що моральні зобов'язання людини не обмежуються будь-якими статусами чи формальними ознаками на

кшталт приналежності до певної віри, нації, сім'ї, будь-якої соціальної групи, а міцно зв'язуються лише почуттям всезагальної людської солідарності, заснованої на доброзичливості, співчутті та милосерді. На відміну від моралі, право, навпаки, оперує насамперед формально визначеними статусами тих чи інших суб'єктів та соціальних груп і саме залежно від цих статусів формує відповідну систему прав і обов'язків індивідів. Зокрема, традиційна мораль засуджує будь-які мотиви ненадання допомоги людині, яка зазнала біди, у той час як право засуджує подібні діяння лише з урахуванням низки формально визначених у його нормах обставин. Зазначений факт є цілком закономірним та виправданим, оскільки право об'єктивно не може сприйняти безумовний моральний обов'язок людини жертвувати заради іншого або інших всіма особистими цінностями і благами, у тому числі здоров'ям і життям. Адже подібні вимоги абсолютної моралі перебувають за межами звичайного людського буття та актуалізуються лише тоді, коли виникають особливі, екстраординарні, тяжкі, трагічні події. З цього випливає, що, на жаль, але благополучне і безпечне життя народу, особливо його владної та бізнес еліти, означає поступову втрату абсолютним моральним обов'язком його значення в соціальному житті, повернення до змісту якого відбувається лише у разі виникнення масштабних трагічних соціальних чи природних подій (наприклад, війн).

Враховуючи це, можемо констатувати, що багаточисленні спроби сучасних держав на законодавчому рівні вирішити такі важливі соціальні проблеми, як подолання бідності, доступність медичних та інших соціально важливих послуг для громадян, підвищення рівня допомоги соціально незахищеним верствам населення тощо, не призводять до якісних позитивних наслідків або змін, оскільки відповідні правові норми, які так чи інакше, але являють собою наказ уповноважених органів державної влади, не знаходять внутрішнього сприйняття у людини в силу втрати у її свідомості почуття абсолютного морального обов'язку. Адже справжні дружні відносини між людьми не можуть мати своїм джерелом накази публічної влади або установки офіційної ідеології, оскільки перебувають у

сфері внутрішніх морально-психологічних почуттів особистості, витоком яких є феномен людської совісті. Право може сприяти лише або зміцненню таких відносин, закладаючи у зміст правових норм відповідні механізми, або, навпаки, сприяти їх «розвінчанню» у контексті «впровадження» у соціальне життя так званих відносних, прагматичних, утилітарних моральних цінностей, забезпечуючи тим самим примітивне уявлення про індивідуальну та неповторну сутність кожної людської особистості.

Оскільки право не оперує поняттям вищого абстрактного морального обов'язку і визначає лише конкретну юридично встановлену міру необхідної поведінки, межі та характер якої заздалегідь визначені зовнішнім авторитетом, необхідно щоб його зміст адекватно узгоджувався з традиційними, тобто перевіреними часом та багатовіковим досвідом, моральними нормами. Адже людина, яка усвідомлює свій абсолютний моральний обов'язок незалежно від тих формальних статусів, що їй належать, може з урахуванням відповідних обставин осмислити його і перевести у конкретний, спочатку моральний, а потім вже і юридичний обов'язок, визначивши для себе мету, міру та межі відповідних практичних дій. Незважаючи на те, що таке рішення перебуває вже у межах відносної моралі, його зміст пронизується загальною моральною якістю (наприклад, милосердя, шляхетність, безкорисливість тощо) та силою свободної волі окремого індивіда. Останнє пов'язано з тим, що конкретна міра морального обов'язку або моральних чеснот не дається об'єктивно, а визначається внутрішніми мотивами та узгоджується з зовнішніми можливостями, які є різними і не завжди однаково оцінюються іншими суб'єктами.

Отже, той факт, що сучасні держави, намагаючись ефективно здійснювати соціальну політику у відповідній формі, здебільшого не досягають бажаних для суспільства результатів, пояснюється насамперед не відсутністю належної якості законів, які регламентують відносини у цій сфері, а втратою сутнісного взаємозв'язку між правом як основним і найбільш впливовим державним регулятором суспільних відносин, і традиційною мораллю з її релігійним абсолютним об-

ґрунтуванням, яке все більше віддаляється від свідомості сучасних індивідів. Відтак, маємо ситуацію, коли сучасна демократична, правова і, щонайголовніше, навіть соціальна держава вимушена фактично «ставати на одній й ті самі граблі», намагаючись прив'язати, наприклад, вирішення таких соціальних проблем, як подолання бідності значної частини населення, підвищення рівня його зайнятості, забезпечення доступності медичних, освітніх, транспортних та інших найважливіших соціальних послуг тощо, лише до прийняття відповідного закону, інструкції, надання бюрократичних вказівок зверху тощо. В таких умовах зазначені вище моральні якості суб'єктів, які можуть забезпечити належний рівень соціальної допомоги суспільству лише за їх особистим внутрішнім переконанням у правильності та необхідності здійснення відповідних дій, тобто навіть без суворой правової регламентації, є просто зайвими і недоречними, оскільки правові відносини у соціальній сфері життя індивідів набувають масовий, шаблонний характер, у якому основним є необхідність заповнення певних паперів, надання довідок, отримання відповідних підписів та здійснення інших формальностей. З цього випливає той невтішний факт, що сучасна людина реально має не соціальні права, закріплені на міжнародному та національному рівнях, а має право лише просити або вимагати їх забезпечення від держави чи інших визначених суб'єктів з однаково можливим позитивним або негативним результатом. У такий спосіб людина, її права і свободи, як найвища соціальна цінність у державі, перетворюються на правову фікцію з усіма невтішними наслідками.

Слід зазначити, що у секуляризованих умовах сьогодення виокремлення у якості найвищої соціальної цінності абстрактної людини лише з системою належних їй прав і свобод породжує у свідомості індивіда особливий когнітивний дисонанс, який знаходить своє вираження у тому, що, з одного боку, особистість усвідомлює себе як суб'єкт, який має право на отримання різноманітних благ і задоволення відповідних потреб незалежно від будь-яких зовнішніх об'єктивних і суб'єктивних чинників, а, з іншого боку – постійна взаємодія індивіда з іншими суб'єктами суспільних відносин,

його реальна залежність від багатьох зовнішніх обставин, у тому числі формальних, завжди обмежують здійснення людиною своїх індивідуальних прав, а в окремих випадках навіть позбавляють її можливості реалізувати свої права чи зобов'язують її діяти на користь іншого суб'єкта.

Унаслідок такого когнітивного дисонансу суттєво посилюється атомізація суспільства, що виражається у розкладанні традиційних соціальних взаємозв'язків між його членами, соціальному роз'єднанні, за наявності якого вимушена взаємодія між людьми сприймається кожним індивідом лише як необхідний засіб для задоволення власних потреб, бажань, прав та інтересів. Відтак, атомізоване суспільство є результатом розриву традиційних сімейних, дружніх та інших насамперед моральних взаємозв'язків у людських взаємовідносинах, у зв'язку з чим соціальна взаємодія та міжособистісна комунікація поступово набувають безособового, суто раціонального характеру, позбавленого об'єктивного морального виміру.

У свій час всевітньо відомий англійський філософ Т. Гоббс, описуючи природний стан людини, в якому відбувається «війна всіх проти всіх», влучно сформулював ознаки соціального атомізму: «у такому становищі немає місця для працелюбства, бо плоди його непевні: і внаслідок цього немає ні землеробства, ні мореплавства, ні торгівлі заморськими товарами, ні зручних будівель, ні засобів руху та переміщення речей, що вимагають великої сили, ні знання земної поверхні, ні врахування часу, ні письма, ні суспільства, а найгірше понад усе це – постійний страх і небезпека насильницької смерті, і життя людини – самотнє, бідне, безпросвітне, тупе й коротке»¹⁰.

У таких умовах право як основна нормативна система сучасності втрачає свій регулятивно-охоронний потенціал, а тому не здатне ефективно впливати на суспільні відносини. Адже якщо атомізується людина (індивід), то атомізується і навколишня ціннісно-нормативна реальність, у тому числі правова, оскільки правові норми з інструменту пошуку та досягнення добра і

справедливості перетворюються на довільно застосовувану (або не застосовувану) процедуру, за допомогою якої створюється лише видимість правореалізації. За таким самим сценарієм атомізуються і інші ціннісно-нормативні сфери людського буття, у тому числі мораль і релігія, позбавляючись своїх об'єктивних життєстверджуючих абсолютних засад.

Слід також звернути увагу на те, що поступова втрата результативного впливу права та інших нормативно-регулятивних систем на суспільні відносини, яка, на жаль, на теперішній час має тенденцію лише посилюватися, не обов'язково означає зникнення з відповідного дискурсивного поля моральних та інших цінностей. Навпаки, може навіть спостерігатися і інша тенденція – формальне посилення ціннісно-нормативного дискурсу або так званого «завуальованого прикриття» тих чи інших дій, практики певних відносин, здійснюваних соціальних реформ тощо, моральними, здавалося б, категоріями і поняттями. Однак таке «прикриття» залишатиметься лише на рівні відповідних бажаних декларацій про добрі наміри, оскільки значення перевірених багатолітнім досвідом минулих поколінь моральних та інших цінностей в умовах сучасного атомізованого суспільства масового споживання замінюється виключно особистим інтересом, правами і свободами людини, які домінують над будь-якими іншими важливими цінностями.

У зазначеному контексті у якості прикладу можна навести практику зміни традиційного правового статусу сім'ї як первинного соціального осередку суспільства та одночасно одного з найважливіших сегментів соціальної політики держави в цілому, що вже відбулося у сучасних ліберально-демократичних державах Європи та Америки та має тенденцію до поширення на країни інших регіонів світу, у тому числі в Україні. Мова йде про легалізацію таких ганебних з точки зору традиційної моралі, а особливо релігії, явищ, як одностатеві шлюби (партнерства), надання їм можливості усиновлювати та виховувати дітей тощо. Адже в обґрунтування такої легалізації, серед іншого, наводяться такі, здавалося б, мо-

ральні аргументи, як необхідність бути більш толерантним до іншого способу життя та світогляду, необхідність сприяння дружнім та любовним відносинам між індивідами однієї статі, потреба бути більш милосердним, чутливим до одностатевих пар тощо.

Цілком очевидно, що в даному випадку традиційний моральний зміст цих понять підмінюється особистим інтересом і прагненням не соромитися отримувати обмежені фізично-чуттєві задоволення у будь-який спосіб, навіть той з них, що посягає на такі основоположні цінності, як життя і здоров'я. Адже зрозуміло, що, наприклад, толерантність у її справжньому значенні не означає унормування державою відхилень від прийнятої та перевіреної часом певної норми, а передбачає їх ідентифікацію саме у якості таких відхилень. Так, різного роду відхилення від прийнятих у суспільстві соціальних норм є реальними і повністю непереборними, а отже – в певних межах допустимими. З цього випливає, що повноцінне розуміння структури цих відхилень, причин і умов, що їх породжують, з констатацією необхідності сприяти зменшенню їх прояву у соціальному житті без здійснення наруги над суб'єктами, які допустили або допускають такі відхилення, і є справжньою толерантністю. Так само підмінюється і справжній зміст таких морально-релігійних чеснот, як любов та милосердя, які у такий спосіб починають поширюватися, окрім самої людини з її певними відхиленнями на сам гріх, розпусту, моральні недоліки, психічні вади тощо. Дійсно, завжди потрібно виходити з того, що будь-яка людина – це, насамперед, образ Божий. Однак це не означає, що не потрібно сприяти виправленню об'єктивно недосконалої природи людини, виправленню її аморальних та гріховних бажань.

Відтак, слід визнати, що небезпека від подібної легалізації аморальних (гріховних) інстинктів та бажань людини полягає не лише у тому, що певному відхиленню надається статус соціальної норми, реалізація якої ще й гарантується державою, у тому числі за допомогою визначених у законах примусових методів, а й у тому, що подібне унормування змінює масштаб практики само-

ідентифікації від питання міжособистісних відносин до питання про засади відносин людини із суспільством. Іншими словами, питання міжособистісних приватних стосунків двох осіб переноситься у загальну політичну та культурну площину певного суспільства. Показовим при цьому також є те, що дискусії з приводу доцільності чи необхідності легалізації різноманітних сексуальних девіацій активізувалися саме у той час, коли навіть у економічно розвинених країнах Європи відбувається деструкція соціального життя людей, зокрема, у формі все більшого поширення соціальної нерівності, міграційних проблем, скорочення трудових гарантій для працівників тощо.

Таким чином, легалізація різноманітних форм сексуальних відхилень – це не прояв толерантності, а її протилежність, що проявляється у руйнуванні традиційних засад ціннісної спільності людського світу, що не одне тисячоліття міцно скріплювалося моральними та релігійними узами. Адже подібна легалізація фактично означає, що суспільство вже має брати до увагу не конкретну людину з її особливостями, недоліками та уподобаннями, а конкретну ознаку, яка у такий спосіб стає вищою за людину.

Враховуючи все вищезазначене, можемо зробити такі висновки:

1) на теперішній час переосмислення потребують основні засади забезпечення формування та реалізації ефективної соціальної політики в державі, які вже не можуть обмежуватися лише правовими рамками, а об'єктивно потребують доповнення з боку морально-релігійних принципів організації суспільного життя. При цьому починати таке переосмислення потрібно саме з філософського та загальнотеоретичного рівнів, які забезпечують фундамент розвитку будь-якої надбудови у вигляді тієї чи іншої соціальної практики;

2) ефективна реалізація соціальної політики залежить не стільки від наявності навіть досконалих законів, скільки від морального клімату всього державно організованого суспільства, переважна більшість структурних елементів якого у тій чи іншій мірі

задіяні у процес такої реалізації. Адже саме моральні установки індивіда, його внутрішні мотиви, специфіка світогляду тощо, є визначальними чинниками формування відповідної поведінки. Право як державний регулятор суспільних відносин може лише або допомогти зміцнити моральну складову «культурної матриці», або, навпаки, сприяти її руйнуванню, забезпечуючи тим самим розбалансування всієї системи соціальної регуляції в цілому. У будь-якому випадку право, тобто фактично наказ державної влади, не може ефективно реалізовуватися з низьким моральним рівнем суспільної та індивідуальної свідомості, в умовах, коли особисті інтереси, права і свободи індивідів суспільства масового споживання, суттєво превалюють над солідарними засадами його функціонування;

3) суб'єкти владних повноважень, керівники підприємств, установ і організацій, які усвідомили необхідність зміни морального клімату в суспільстві і трудових колективах, матимуть унікальний шанс увійти в історію конструктивними реформаторами, а не популістами та демагогами, які постійно повторюють всім добре відомі істини «краще життя», «позитивні тенденції», «безпечне майбутнє».

1. *Сіленко А.* Соціальна політика та її пріоритети у перехідному суспільстві / А. Сіленко // Людина і політика. – 2003. – № 1. – С. 120.
2. *Скуратівський В. А.* Соціальна політика : навч. посіб. / В. А. Скуратівський, О. М. Палій, Е. М. Лібанова. – К. : УАДУ, 1997. – С. 342.
3. *Крупник А. С.* Соціально-захисна спрямованість державної соціальної політики в умовах трансформації українського суспільства : дис. ... канд. політ. наук / Крупник А.С. – Одеса, 2002. – С. 9.
4. *Добрева Н. Ф.* Концептуальні основи формування соціальної політики в сучасних умовах функціонування економічної системи України / Н. Ф. Добрева, Є. М. Борщук, Т. К. Корецька // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. – 2015. – Вип. 44. – С. 74-75.
5. *Поляков А. В.* Общая теория права: Проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода : курс лекций / Поляков А.В. –

СПб.: Издательский дом Санкт-Петербургского гос. ун-та, 2004. – С. 335. **6.** *Сорокин П. А.* Человек. Цивилизация. Общество / общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов / пер. с англ. С. А. Сидоренко / Сорокин П.А. – М. : Политиздат, 1992. – С. 429. **7.** *Осипян Б. А.* Дух пра-вометрии или основание межерологии права : монография / Осипян Б.А. – М. : Изд-во «Юрилитинформ», 2009. – С. 587. **8.** *Мальцев Г. В.* Нравственные основания права : монография. – изд. 2-е / Мальцев Г.В. – М. : Изд-во СГУ, 2009. – С. 207. **9.** *Гартман Н.* Этика / пер. с нем. А. Б. Глаголева; под ред. Ю. С. Медведева, Д. В. Складнева / Гартман Н. – СПб. : Издательство «Владимир Даль», 2002. – С. 424. **10.** *Гоббс Т.* Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної / пер. з англ. / Гоббс Т. – К. : Дух і Літера, 2000. – С. 153.

***Sunegin Sergii.* Socio-and-normative bases of social policy: the need for a system understanding**

In this article the author on the general theoretical level raises the problem of understanding a system of value-normative foundations of modern social policy on legal, moral and religious levels. As the basis of the research is taken thesis about limitation strictly legal and accompanying organizational measures related to public relations in social sphere. Thus, such limitation of law and associated with it organiza-tional impact, particularly, on the following components of the social aspects of life, like employment, health, housing, transport, educational and other support of normal daily activities of individuals, has primarily objective character, the presence of which does not depend on the will and consciousness of citizens, and derives from necessary existing per-manent relationships between the various phenomena of the real world, including at the level of elements of a complex system of social behav-ior regulation. The basic value-and-normative principles that form the content of «cultural matrix» is not limited by the law and objectively include elements of two other closely interrelated normative-and-reg-ulatory systems - morality and religion. If law and formalized in its ex-ternal forms values, including moral, orient any social activities mainly

on achieving utilitarian (useful) results regardless of its objective moral «color», the values of traditional morality, and especially religion, aimed at achieving by social entities of a higher kindness and goodness (ideal), the realization of human sense of life and its purpose.

It is important to note that human moral obligations are not limited by any status or formal features such as belonging to a particular faith, nation, family, any social group, and tightly bind only a sense of universal human solidarity, based on kindness, compassion and mercy. Unlike the morality, law, conversely, operates above all formally defined status of certain entities and social groups and, depending on these statuses, forms corresponding system of rights and responsibilities of individuals.

Given this, we can state that numerous attempts of modern states at the legislative level to solve such important social problems like poverty reduction, access to health and other important social services for citizens, increase the level of support to vulnerable segments of the population, etc., do not lead to qualitative positive consequences or changes, because the relevant legal norms, that one way or another, but are the order of a state authorities, do not find internal perception of a person by virtue of losses in his mind a sense of absolute moral duty. Because true friendly relations between people cannot have their source in the orders of public authorities or installation of official ideology, as being in the internal sense of moral-psychological feelings of a person, the source of which is the phenomenon of human conscience. The right can facilitate only either strengthen such relations, laying in the content of legal norms relevant mechanisms, neither, conversely, to facilitate their «debunking» in the context of «implementation» in the social life of so-called relative, pragmatic, utilitarian moral values, providing a primitive idea of an individual and unique nature of every human person.

We should also draw attention to the fact that the gradual loss of the effective impact of law and other normative-and-regulatory systems on social relations, which, unfortunately, at the present time has a tendency to grow, does not necessarily mean the disappearance of the rel-

evant discursive field of moral and other values. Conversely, it may even observed an another trend – the formal strengthening of value-and-normative discourse or so-called «veiled cover» of those or other actions, certain relations practices, undertaken social reform, etc., with moral, as it would seem to, categories and concepts. However, such «cover» will remain at the level of relevant preferred declarations of good intentions, because the value of proven by centuries-old experience of past generations moral and other values in today's atomized society of mass consumption replaced only personal interests, rights and freedoms, which dominate over any other important values.

As a result the author concludes that the effective implementation of social policy depends not only on the presence of even a perfect law, but on the moral climate of all public organized society, the vast majority of structural elements of which in one way or another involved in this process of such implementation.

Key words: social policy, law, morality, religion, state, individual, duty, human rights and freedoms.